

KAPITOLA 6

SÝRIE V PŘEDVEČER VYPUKNUTÍ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY (1935–1939)

NEPOKOJE V SÝRII A LIBANONU NA PŘELOMU LET 1935 A 1936

K další aktivizaci národního hnutí v Sýrii přispěla kromě rostoucí frustrace z neústupnosti Francouzů také změna mezinárodní situace v oblasti Blízkého východu. Dne 4. října 1935 napadla Itálie Etiopii, což mimo jiné vedlo k posílení britské vojenské přítomnosti v Egyptě a následnému výbuchu nepokojů v této zemi. Velká Británie se po kratších peripetiích rozhodla v Egyptě přistoupit k drobné korekci své politiky ve prospěch národních sil. Jejím výsledkem bylo nejprve koncem roku 1935 obnovení platnosti ústavy a následně 26. srpna 1936 podpis „spojenecké“ smlouvy po vzoru Iráku. Itálie se rozhodně mezi Araby netěšila přílišným sympatiím, a to především kvůli brutálním metodám při prosazování své koloniální správy v Libyi. Ve vypuknutí konfliktu v Etiopii však arabští nacionalisté, syrské nevyjímaje, viděli počátek další světové války, která by konečně mohla přinést vysvobození ze jha evropského kolonializmu. Tento předpoklad se nakonec ukázal jako poměrně oprávněný.⁴⁷²

V Sýrii se impulzem k obnovení protifrancouzského odporu stalo úmrtí jednoho z nejvýznamnějších vůdců Národního bloku 'Ibrāhīma Hanānū v listopadu 1935. Na jeho pohřeb, či lépe řečeno na vzpomínkovou slavnost, takzvaný 'arba'in, أربعين, konanou podle tradice 40 dní od smrti, tedy na samém přelomu let 1935 a 1936, navázalo společné setkání vlastenecky orientovaných politiků. Na této schůzce byl přijat dokument nazvaný Národní pakt. Ten obsahoval staré požadavky úplné nezávislosti, syrské a širší arabské jednoty, boje proti sionizmu a také rovnosti všech etno-konfesionálních komunit a zlepšení životních standardů. Na jednání nacionalistů navázala vlna lidových demonstrací po celé zbytkové Sýrii. Tyto veřejné projevy v sobě kombinovaly pro orientální kulturu tradiční úctu k zesnulému s politickými a hospodářskými požadavky.⁴⁷³

Francie následně znovu demonstrovala svou nepružnost a neústupnost. Dne 11. ledna 1936 uzavřely okupační jednotky sídlo Národního bloku v Damašku

⁴⁷² Durman, *Blízký východ ve světové politice 1918–1958*, s. 185–188; Durman, *Popely ještě žhavé*, s. 219–220; Khoury, *Syria and the French Mandate*, s. 509–510; Longrigg, *c.d.*, s. 215.

⁴⁷³ Durman, *Blízký východ ve světové politice 1918–1958*, s. 188; Khoury, *Syria and the French Mandate*, s. 509; Bitterlin, *c.d.*, s. 179; Longrigg, *c.d.*, s. 215–216; Moubayed, *The Politics of Damascus 1920–1946*, s. 109–112; al-Ḥakīm, *Sūrīja wa al-intidāb al-faransī*, s. 245–246; Musil, *c.d.*, s. 211–213.

a uvěznilo jednoho z členů jeho vedení Fachrīho al-Bārūdīho. Obyvatelstvo Damašku na akci Francouzů v průběhu druhé poloviny ledna 1936 spontánně odpovědělo uzavřením tržišť a násilnými demonstracemi. Tyto projevy lidové nespokojenosti byly vedeny zradikalizovanými studenty. Jejich potlačení si opakovaně vyžádalo oběti na životech a bylo doplněno zatýkáním dalších nacionalistických vůdců.

K Damašku se záhy připojila nejen zbylá tři velká sunnitská města, ale také Dajr az-Zawr a města na pobřeží Středozemního moře, zejména Latákie, Tripolis a Bejrút. Představitelé Národního bloku byli zpočátku rozsahem lidové reakce zaskočení a snažili se ji spíše utlumit. Po neúspěšných vyjednáváních s de Martelem však 27. ledna 1936 přistoupili k vyhlášení rozsáhlé generální stávky s obecným cílem obnovení ústavního života v zemi. K němu záhy přidali několik konkrétních požadavků na všeobecnou amnestii pro zatčené, zrušení vyloučení studentů účastnících se demonstrací ze škol a znovuotevření kanceláře Národního bloku.⁴⁷⁴

Vysoký komisař de Martel rozsah událostí zřejmě podcenil, protože se domníval, že hlad a materiální nouze odhodláni protestujících občanů nakonec zlomí. Když mu jeho předpoklad nevyšel, rozhodl se situaci dohnat až do krajnosti. Dne 11. února 1936 vyhlásil v zemi výjimečný stav, doplněný pozatýkáním dalších čelných představitelů Národního bloku. Jelikož se však ani poté masový rozměr protestů proti francouzské nadvládě nezmenšil, byl de Martel donucen ustoupit. Prvním krokem bylo 22. února 1936 odvolání krajně nepopulární vlády Tadžuddīna al-Hasaniho. Na postu premiéra ho nahradil umírněný a široce respektovaný damašský politik ‘Aṭā’ al-’Ajjūbī, عطاء الأيوبي,⁴⁷⁵ který sloužil ještě v osmanské administrativě a byl ministrem v řadě syrských vlád po roce 1920.⁴⁷⁶

Národní blok se však s tímto ziskem nespokojil a vyzval k pokračování generální stávky. Na samém konci února 1936 musel proto de Martel v ústupu pokračovat. Vyhlásil částečnou amnestii a přistoupil na vyjednávání s představiteli Národního bloku, kteří za ním přijeli do Bejrútu. Rozhovory přinesly nečekané ústupky ze strany Francouzů. Nejenže věznění vůdcové Národního bloku byli propuštěni, ale bylo jim dokonce umožněno vyslat do Francie delegaci ze svých řad, pověřenou vyjednáváním o smlouvě, která by „nebyla horší než smlouva britsko-irácká“. Za tímto úspěchem stály patrně instrukce z Paříže, kde přeci jen alespoň levicoví politici uvažovali s trochu větší mírou realizmu než zatvrzelý de Martel. Nepokoje v Sýrii a Libanonu navíc přišly pro mandátní správu v nevhodnou dobu, protože

⁴⁷⁴ Durman, *Blízký východ ve světové politice 1918–1958*, s. 188; Khoury, *Syria and the French Mandate*, s. 511–513 a 518; Bitterlin, *c.d.*, s. 179; Longrigg, *c.d.*, s. 216–217; Moubayed, *The Politics of Damascus 1920–1946*, s. 112; Musil, *c.d.*, s. 213–214.

⁴⁷⁵ Blíže k jeho osobě viz např. Moubayed, *Steel & Silk*, s. 182–183.

⁴⁷⁶ Durman, *Blízký východ ve světové politice 1918–1958*, s. 188–189; Khoury, *Syria and the French Mandate*, s. 513–516; Longrigg, *c.d.*, s. 217–218; Bitterlin, *c.d.*, s. 179–180; Moubayed, *The Politics of Damascus 1920–1946*, s. 113; Musil, *c.d.*, s. 214–215 a al-Ḥakīm, *Sūrīja wa al-intidāb al-faransī*, s. 247–248, který také uvádí složení vlády.

v kontinentální Francii panovala značná nestabilita, která vyvrcholila další změnou vlády.⁴⁷⁷

Když 3. března 1936 oznámili vůdcové Národního bloku ukončení generální stávky po 43 dnech jejího trvání, mohli se i přes značné hospodářské škody, jež jim i dalším občanům způsobila, radovat z velkého vítězství. Po vzoru egyptské strany al-Wafd dokázali zaujmout vůči okupantům rozhodné stanovisko a promyšleným postupem je dostat do situace, kdy už neměli jiné východisko než přistoupit na vyjednávání s nimi. Národní blok tak získal nejen uznání jako jediný legitimní zástupce občanů Sýrie, ale také alespoň částečný podíl na moci. Jeho prestiž navíc přesáhla hranice Francouzi spravované severní části Velké Sýrie a významně se zvýšila i v Palestině. Tamější stoupenci panarabsky orientované Strany nezávislosti organizovali řadu demonstrací a stávek vyjadřujících podporu protifrancouzského odporu ze strany lidu „jižní Sýrie“, tedy palestinských Arabů. Úspěch Národního bloku v Sýrii se záhy projevil i ve vypuknutí Velkého palestinského povstání.⁴⁷⁸

FRANCOUZSKO-SYRSKÁ SMLOUVA Z ROKU 1936

V čele delegace Národního bloku, která počátkem jara 1936 odjela do Francie, stála čtveřice Hāšim al-'Atāsī, Džamīl Mardam, Sa'adullāh al-Džābirī a Fāris al-Chūrī. Jednání mezi nimi a zástupci francouzské vlády, respektive ministerstva zahraničních věcí, byla zahájena v Paříži počátkem dubna 1936. První měsíc přinesl Syřanům, čínícím ze svého pohledu již dost velký ústupek tím, že byli ochotni přijmout samostatnost Libanonu, velké zklamání z nedostatku vstřícnosti u jejich partnerů. Francouzi totiž nedokázali překročit rámec neúspěšné smlouvy z roku 1933 a trvali na zachování své kontroly nad Vládou Drúzských hor i Vládou Latákie. Ty se měly pod jejich dohledem stát prakticky nezávislé na zbytku Sýrie. Na konci dubna 1936 proto jednání uvízla na mrtvém bodě a hrozil jejich úplný krach.⁴⁷⁹

Velmi příznivou změnu pro další průběh jednání však přinesly výsledky parlamentních voleb ve Francii, které se konaly 26. dubna 1936. Tyto volby vynesly k moci levicovou lidovou frontu. Její představitelé byli ve snaze uvolnit si ruce pro prosazování sociálních reforem a vytváření protifašistických aliancí ochotni učinit

⁴⁷⁷ Durman, *Blízký východ ve světové politice 1918–1958*, s. 188–189; Longrigg, *c.d.*, s. 217–218; Moubayed, *The Politics of Damascus 1920–1946*, s. 114; Antonius, *c.d.*, s. 382; Musil, *c.d.*, s. 215–216.

⁴⁷⁸ Khoury, *Syria and the French Mandate*, s. 516–518; Bitterlin, *c.d.*, s. 181; Moubayed, *The Politics of Damascus 1920–1946*, s. 114–115; Antonius, *c.d.*, s. 382–383.

Situaci v Palestině ve 30. letech je věnována podkapitola Palestina a Zajordánsko v průběhu 30. let v této kapitole.

⁴⁷⁹ Durman, *Blízký východ ve světové politice 1918–1958*, s. 189; Khoury, *Syria and the French Mandate*, s. 518–519; Bitterlin, *c.d.*, s. 192; Longrigg, *c.d.*, s. 218; Moubayed, *The Politics of Damascus 1920–1946*, s. 115; Antonius, *c.d.*, s. 383–384; al-Ḥakīm, *Sūrīja wa al-intidāb al-faransī*, s. 249.

Syřanům řadu ústupků. Zásadní význam mělo na francouzské straně přijetí faktu, že mandát je pouze dočasnou záležitostí a za zhoršené mezinárodní situace není Francie schopna ve Velké Sýrii sehrát víc než roli jakési morální autority. To zároveň znamenalo i přiznání, že Syřané mají právo na územní uspořádání podle svých představ, tedy i na začlenění umělých útvarů Vláda Drúzských hor i Vláda Latákie do budoucí samostatné Sýrie.

I přesto nebyla pro Národní blok dohoda s novou vládou Léona Bluma snadnou záležitostí. Tento levicový kabinet byl totiž pod tvrdým tlakem pravice a zájmových skupin spojených s tradičním kolonialismem. Z nesnadného průběhu francouzsko-syrských jednání se také snažila profitovat Židovská agentura. Její vůdcové se několikrát v průběhu června až srpna 1936 setkali s představiteli Národního bloku, a to jak v Paříži, tak i přímo v Sýrii, a nabízeli jim zprostředkování a pomoc při jednání s Francouzi. Využívali mimo jiné toho, že předseda nové francouzské vlády Blum byl žid. Cílem Židovské agentury bylo omezit syrskou pomoc Velkému palestinskému povstání a dosáhnout nějaké formy arabsko-židovské dohody. Vzájemné kontakty však nepřinesly žádný významný výsledek.⁴⁸⁰

Nový francouzský vyjednávací tým obnovil rozhovory s delegací Národního bloku koncem června 1936. V rámci tohoto kola jednání bylo nutno především hledat uspokojivé řešení pro protichůdné požadavky různých etno-konfesních komunit v severní části Velké Sýrie. Relativně nejméně problematičtí se ukázali drúzové, kteří z velké většiny požadovali začlenění Vlády Drúzských hor do Sýrie. Složitější byl již případ ʿalawitů, jejichž část upřednostňovala připojení k (Velkému) Libanonu a část zachování autonomie pod francouzskou kuratelou. Naproti tomu značná část libanonských sunnitů se domáhala připojení Libanonu k (Velké) Sýrii.

Separatistické tendence narůstaly i v oblasti al-Džazíry, kde se část křesťanů a Kurdů začala dožadovat samosprávy po vzoru Vlády Drúzských hor a Vlády Latákie. Volání křesťanů po autonomii zesílilo za podpory části Kurdů na počátku roku 1936 v době vrcholící celonárodní stávkou organizované Národním blokem. Z pohledu nacionalistů to tak logicky bylo považováno za zradu a francouzskou konspiraci. Situaci u jednacího stolu Syřanům komplikovala i početná turecká menšina v Alexandretském sandžaku, která si nárokovala odtržení oblasti od Sýrie a jejího připojení k Turecku.⁴⁸¹

Za této spletité konstelace podepsali 9. září 1936 po poměrně dlouhém a složitém vyjednávání vedoucí syrské delegace Hāšim al-ʿAtāsī a francouzský státní podtajemník Pierre Viénot smlouvu o přátelství a spolupráci.⁴⁸² Tento dokument ve svém duchu vycházel z britsko-irácké smlouvy z roku 1930. Jeho hlavním cílem

⁴⁸⁰ Durman, *Blízký východ ve světové politice 1918–1958*, s. 189–190; Khoury, *Syria and the French Mandate*, s. 519–520; Bitterlin, *c.d.*, s. 182–183; Longrigg, *c.d.*, s. 218; Moubayed, *The Politics of Damascus 1920–1946*, s. 115–116; Antonius, *c.d.*, s. 383–384.

⁴⁸¹ Khoury, *Syria and the French Mandate*, s. 520–521; Longrigg, *c.d.*, s. 219–220.

⁴⁸² Text smlouvy uvádí např. Bitterlin, *c.d.*, s. 348–356 a al-Ḥakīm, *Sūrīya wa al-intidāb al-faransī*, s. 266–269, český částečně Musil, *c.d.*, s. 218–221.

bylo stanovit kompromis mezi francouzskou potřebou zachovat si rozhodující vliv v severní části Velké Sýrie a touhou většinové syrské společnosti po samostatnosti a územní jednotě. Fakticky jediným zásadním rozdílem mezi francouzsko-syrskou smlouvou z roku 1936 a britsko-iráckou smlouvou z roku 1930 byl podstatně větší důraz na ochranu etno-konfesních menšin. Tento prvek vycházel nejen z tradiční francouzské podpory lokálnímu separatizmu, ale i z negativní zkušenosti s vývojem v Iráku v první polovině 30. let, zejména s tragickým osudem Asyřanů.

Smlouva se skládala z devíti základních článků a řady navazujících dohod a protokolů. Tyto dokumenty souhrnně pojednávaly především o podmínkách zrušení mandátu a přijetí sjednocené Sýrie (včetně Vlády Drúzských hor i Vlády Latákie, ale bez Velkého Libanonu) do Společnosti národů. Vláda Drúzských hor i Vláda Latákie měly v rámci Sýrie získat administrativní a finanční autonomii podobnou Alexandrettskému sandžaku, jehož statut zůstal nezměněn. Záležitosti společného zájmu měly po zániku pseudostátů Vláda Drúzských hor a Vláda Latákie přejít z Francie na nástupnickou organizaci. Tu měly mezi sebou vytvořit dva „pozůstalé“ státy ve francouzské mandátní oblasti, tedy Libanonská a Syrská republika. Platnost smlouvy byla vymezena na 25 let od okamžiku vstupu Sýrie do Společnosti národů, k čemuž podle dodatkového protokolu mělo dojít do tří let.

Důležitým momentem bylo vytvoření národní armády a snížení počtu okupačních francouzských vojsk. Výsledná dohoda stanovila, že zbývající francouzské jednotky budou umístěny pouze po dobu pěti let na územích spadajících pod Vládu Drúzských hor a Vládu Latákie. Francii bylo dále po zbytek platnosti smlouvy umožněno ponechat si pod svou správou jen dvě letecké základny, a to ve vzdálenosti do 25 mil od kteréhokoliv ze čtyř sunnitských měst.

Smlouva rovněž předpokládala uzavření budoucí spojenecké smlouvy mezi Sýrií a Francií. Odcházející mandátní mocnost si navíc ponechávala významnou roli při formování zahraniční politiky Sýrie a její koordinaci se zahraniční politikou Libanonu, kde měla obdobná práva. Nejvyšším představitelem Francie v Sýrii se měl stát v Damašku sídlící velvyslanec, který měl mít výsadní postavení před potenciálními tituláři ostatních zemí. Zájmy syrských občanů v zahraničí měly být zastupovány prostřednictvím příslušných francouzských ambasad. Syrská měna měla být navázána na francouzský frank. Francie měla mít také výhradní právo na poskytování pomoci a poradců, včetně formování a výzbroje budoucí národní armády.⁴⁸³

⁴⁸³ Durman, *Blízký východ ve světové politice 1918–1958*, s. 189–190; Khoury, *Syria and the French Mandate*, s. 44 a 520–522; Bitterlin, *c.d.*, s. 203–205; Longrigg, *c.d.*, s. 218 a 222–224; Moubayed, *The Politics of Damascus 1920–1946*, s. 116–119; Antonius, *c.d.*, s. 384.